

MEGMENTETT ÖRÖKSÉG

Kincsek Európa szívéből

Kiállítás az elmúlt évtized magyarországi régészetének
legjelentősebb eredményeiből az Országházban

2012. április 20–27.

KÖSZÖNTŐ

Múltunk kincsei, örökségünk mozaikdarabjai lábunk alatt rejtőznek. Bármerre is járunk a Kárpát-medencében, lépten-nyomon felbukkannak az elődök nyomai. Régészeti lelőhelyeink megőrzésére két lehetőségünk van: vigyázunk rájuk és megtartjuk őket eredeti helyükön, vagy, ha a modern fejlődés érdekében megsemmisülésük elkerülhetetlenné válik, szakszerű feltárással kiolvassuk és dokumentáljuk üzenetüket. Így a múltról való egyedi és megismételhetetlen emlékek és az általuk hordozott ismeretek átadhatók a következő nemzedékek számára.

Az elmúlt évtized gazdasági beruházásai a föld alatt rejtőző örökség számos elemét érintették. A gyakran rohamtempóban elvégzett feltárások ugyanakkor nem csupán felelősséget, de egyedülálló lehetőséget is jelentettek a társadalom számára: az útépitéseket és ipari beruházásokat megelőző kutatások sokszorosára növelték a Kárpát-medence múltjára vonatkozó tudásunkat. A több mint tízmillió négyzetméteren folytatott ásatások során európai mértékben is kiemelkedően gazdag leletanyag került birtokunkba.

Egykor étellel teli településeket, hagyományokat konzerváló temetőket, hitvilágot közvetítő templomokat ismerhettünk meg a korábban soha nem látott méretű ásatási területeken, mielőtt az aszfaltozott útfelületek és vasbeton szerkezetek végleg elfedték a lelőhelyeket. Ezek az emlékek fizikai valójukban megsemmisültek, tárgyi leletanyaguk azonban a múzeumokba került, az általuk hordozott üzenet pedig beépül a történelmünkéről alkotott képbe.

A kiállításon bemutatott tárgyak is jelzik feltárt örökségünk kivételes gazdagságát. A régészet modern módszerei, például a légifotók segítségével azonban képet alkothatunk arról is, milyen bőven rejt még kincseket Magyarország földje. Ez a szellemi és tárgyi vagyon egyben közös európai örökségünk része is. Mindannyiunk közös feladata e kultúrkincs megóvása, a múlt megismerése és az ismeretek átadása. Ezt a – társadalmunkban kezdetektől létező – felelősségérzetet példázza az a válogatás is, amely az örökségvédelem iránt elkötelezett civilek által bejelentett régészeti tárgyakból mutat be néhányat.

A kiállítás ablakot nyit a Kárpát-medence sokszínű történetére, és az itt megfordult népek tárgyi örökségén keresztül egyúttal arról is képet ad, hogy a hazai régészet milyen módon közvetíti és értelmezi a társadalom számára ezt a máshogyan nem megismerhető, egyedülálló hagyatékot.

KULTÚRÁK BÖLCSŐJE

A 8000 éve kezdődött Kárpát-medencei újkőkort és az azt követő rézkort kizárólag a régészet eredményeiből ismerjük. Ekkor, a termelő gazdálkodás megindulását kísérő változások révén születtek meg mai világunk fogalmi és tárgyi alapjai. A környezet átalakult: az első állandó falvak körül a szántókat irtással, égetéssel hozták létre. Változott a tárgykultúra is: az első állandó házak kialakítása és berendezése igen hasonlított a mai parasztházakéhoz. Emberalakú idolk, oltárok, arcos edények őrzik a természetfeletti szférával való kapcsolatteremtés igényének nyomát. A Kr.e. 6-5. évezredek során az új életmód Európa szinte minden részén elterjedt, átformálva a földrész képét.

A telepeken belül feltűntek az első szabályozott rítusú temetkezések is; az önálló temetők a rézkorban jelentek meg. A rétegződő közösségek előkelői pozíciójukat halálukban is megőrizték: értékes eszközeiket, presztízstárgyaikat, kagyló- és réz-, majd a rézkortól arany ékszereiket is velük temették.

Balra: Újkőkori arcos edény Rákóczifalváról; *jobbra lent:* kőeszközök az alsónyéki vezéri sírból; *jobbra fent:* arany lemezcsüngők a rákóczifalvi kora rézkori temetőből

HARCOSOK ISTENEI

A Kárpát-medencei bronzkor (kb. Kr.e. 2800–900) legjellegzetesebb és leglátványosabb emlékei közé tartoznak a fegyvereket, ékszereket, eszközöket és nyersanyagtömböket tartalmazó kincsegyüttesek (depók). Elrejtésük a korszak általános jelensége, Magyarország területe azonban a depók változatosságát és minőségét tekintve is jóval gazdagabb az európai átlagnál.

A bronz- és aranytárgyak elrejtését korábban háborúkkal, népvándorlásokkal magyarázták. Mára azonban egyre több érv szól amellett, hogy a kincseket földöntúli hatalmaknak szánt áldozatként értelmezzük: a depók összetételét és elhelyezését szigorú, feltehetően vallási rítusokhoz kapcsolódó szokásrend határozta meg.

A kincsekben található tárgyak egy olyan harcos elit státuszszimbólumai, amely látványos áldozati ceremóniáival és gazdag felajánlásaival nemcsak a túlvilági hatalmakat akarta „lekenyerezni”, hanem saját közössége, illetve riválisai előtt is demonstrálta nagyvonalúságát és gazdagságát.

Balra: bronz karperecek a Nyíregyházán előkerült kincseleletről; *jobbra:* arany hajfonatdísz (*lent*) és bronz tokosbalták (*fent*) a várvölgyi késő bronzkori erődített telepről

A RÓMAI VILÁG HATÁRÁN

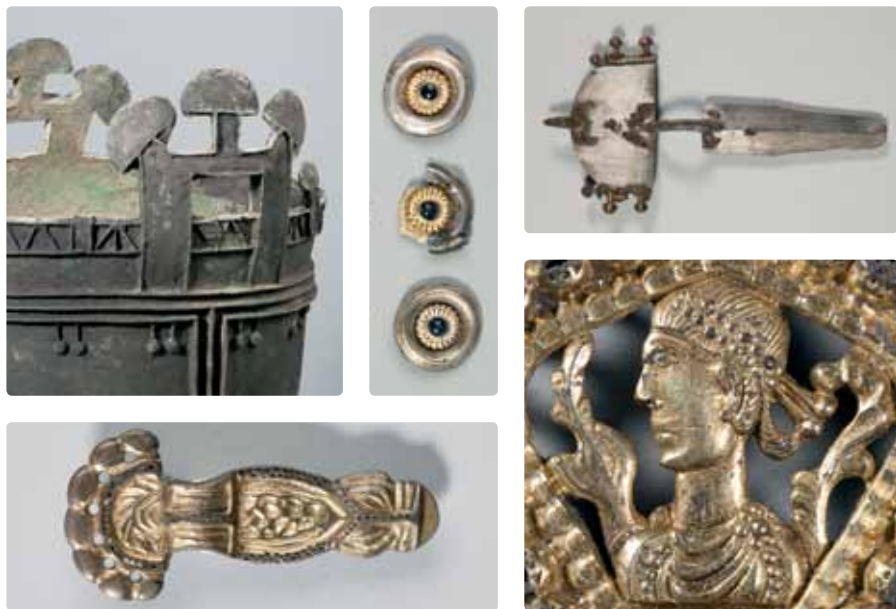
A Britanniától egészen a Duna-deltáig húzódó európai limesnek 420 km hosszúságú szakasza esik a mai Magyarország területére. 2008-ban indult az az eljárás, amelynek célja, hogy az UNESCO világörökségi helyszínné nyilvánítsa a hatalmas római kori határvédelmi rendszer dunai szakaszát. 2011-ben sikeresen zárultak a magyarországi létesítmények felterjesztéséhez szükséges kutatások, így a római kori közös európai örökség 2013-2014-re válhat az UNESCO-világörökség részévé. 2009 nyarán, a hajdan a Római Birodalom határán álló paksi erőd kutatása során bukkant elő az az életnagyságú bronz császárszobor-láb, amely művészi színvonalában felveheti a versenyt a birodalom szívében található műalkotásokkal. A szobor egy díszes páncélzatot viselő császáralakot ábrázolt – valószínűleg Septimius Severust vagy fiát, Caracallát –, lábán növényi motívumokkal gazdagon kivarrt, oroslánfejes díszítésű, finom bőrcsizmával.

Balra: római kori bronz császárszobor lába Paksról (Kr.u. 2-3. század fordulója); *középen:* a paksi császárszobor számítógépes rekonstrukciója; *jobbra:* Komáromban feltárt római kori mennyezetfreskó részlete (Kr.u. 2-3. század fordulója)

NÉPEK TARKA SZŐTTESE

Központi fekvésének köszönhetően a Kárpát-medencének kiemelt szerep jutott a Krisztus utáni első évezredben: szinte minden jelentősebb barbár nép megfordult itt, amely ekkoriban Európa sorsát alakította. A korszak régészeti képét a tárgyi kultúra, szokások, temetkezési rítusok sokszínűsége jellemzi. Ezek egy részének gyökerei különösen távoli vidékek felé mutatnak. Bár az egyes népek viseletei eltérnek, közös vonásuk, hogy kifejezik viselőjük vagyoni helyzetét és az adott társadalmon belüli pozícióját. Ezt tükrözik a sírokban gyakran megjelenő mívés, sokszor nemesfém és féldrágakő-betétes tárgyak, ruha- és lószerszámveretek, ékszerek is. A hunokkal jelennek meg a nagyméretű bronz áldozati üstök a Kárpát-medencében. E ritka, különleges leletípus hatodik hazánk területéről ismert darabja az M7-es autópálya megelőző feltárásának eredménye. A szenzációs lelet váratlanul, egy jellegtelen, semmi rendkívülit nem ígérő gödörből került elő.

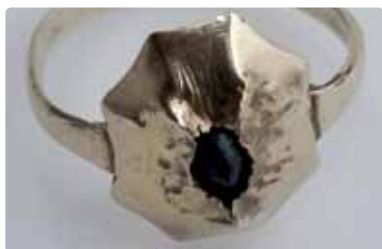

Fent, balról jobbra: a rádusztai hun bronzüst; üvegbetétes ezüst díszítőveretek a petőfiszállási avar sírból; ezüstfibulák egy mezőkövesdi gepida sírból. *Balra lent:* langobard maszkos fibula Gyirmótról; *jobbra:* bizánci császárpórtre a kiskundorozsmai avar sír aranyozott ezüst övveretén

ÉLET ÉS HALÁL LENYOMATA

A magyar történelem jól ismert fordulópontja az 1241–42. évi mongol támadás, amelynek pusztításába a közelmúltig csak az írott források révén kaphattunk betekintést. Az autópálya-építéseket megelőző feltárások során megnövekedett az olyan lelőhelyek száma, ahol a tatár rombolás közvetlen bizonyítékai kerültek elő. Cegléd közelében egy lakóház kemencéjébe bújtt nő és két gyermek – egy 8-10 éves kislány és 10-11 éves bátyja – csontváza került elő. A fiú mellett egy 1241-ben vert ezüstdénár és egy vas ostyasütő feküdt. Utóbbival talán védekezni próbált a támadók ellen, akik azonban házukat felgyújtották, így az anyát és gyermekeit a kemencében érte a halál.

Egy Szank melletti, tatárok által lerohant falu egyik házában 34 holttest megégett maradványai kerültek elő. Az elhunytak fele gyermek volt, míg a többi főként nő: a közösség a biztonságosnak tűnő épületbe menekítette asszonyait, gyermekeit és vagyon tárgyait, a támadók pedig rájuk gyújtották a házat.

Balra fent: a szanki kincs részlete; *jobbra fent:* IV. Béla ezüst lemezpénze a szanki kincsből. *Balra középen és alul:* gyűrű és karperec részlete Szankról. *Jobbra:* anyja és két gyermeke a Cegléden feltárt, a tatárjárás során elpusztult falu egyik házában kemencéjében

„MÁR NEM VAGY TOK IDEGENEK ÉS JÖVEVÉNYEK”

Magyarország eddigi legnagyobb középkori temetőjének feltárása a 62-es főút építése kapcsán, a Fejér megyei Perkáta mellett zajlott. A középkori falu és temploma, valamint a település három temetőjének feszített tempójú kutatása komoly tudományos eredményekkel zárult a magyarság keresztény szokásokra való áttérése tekintetében. Az ásatás azonban más szempontból is rendkívül tanulságos: a fejlesztések gondosabb tervezésével jelentős költséget és időt lehetett volna megtakarítani, ha – az előzetes régészeti hatástanulmány ismert eredményei alapján – az út nyomvonala elkerüli az egykori falu központját.

A perkátai temető azért is szolgált kivételesen gazdag leletanyaggal, mert a 13. században a területen megjelenő kunok temetkezései híven tükrözik: ők részben még tartották a pogány szokásokat, és a korabeli magyar hagyományokkal ellentétben a halottat útravalóval és ékességeivel temették el. A török hódítás idejére olvadtak be szokásaikban is a magyar népségbe.

Balra fent: Perkáta-Nyúli-dűlő. Az Árpád-kori templom alapja, az épületet övező körárok és a hozzá tartozó mintegy 5000 síros temető légifelvételén. *Körülötte, balról jobbra:* vas övcsat, karika alakú ruhatűző csat, bronz korpusz és egy aranyozott, madár alakú tűfej a temető leleteiből

KIRÁLYOK VÁROSA

A budai Várhegy kutatása kiemelkedő jelentőségű a magyar régészetben, hiszen Buda viharos történelmét, a királyi palota és környezete egyes részleteit csak a föld mélye őrzi. A középkori Buda képe mozaikszerűen bontakozik ki előttünk a különféle építési munkálatokat megelőzően – sokszor csak néhány négyzetméteren – végzett ásatások eredményei alapján.

A mai Szent György tér területén Zsigmond király 1410 előtt új királyi kápolnát alapított. A kápolnát díszítő szobrok ugyanabban a műhelyben készültek, mint a palotához tartozó híres szoborsorozat, amelyet a korszak udvari művészetének csúcsteljesítményei közt tart számon a művészettörténeti kutatás. A legizgalmasabb leletek a középkorban használt, majd a környék hulladékával feltöltött kutakból kerültek elő. A nedves környezetben a szerves anyagból készült tárgyak is megőrződtek, köztük egy egyedülálló selyemkárpit és különböző méretű bőrcipők.

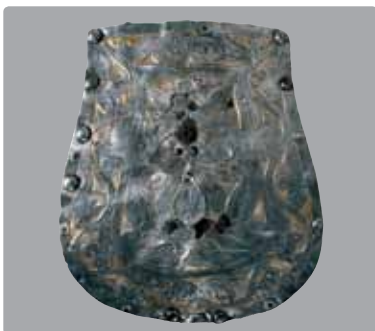

Balra fent: középkori bőrcipők; *középen:* mázas kályhacsempe töredéke a Vízivárosból (1370-es évek); *jobbra fent:* itáliai majolika tálka (15. sz. vége - 16. sz. eleje); *balra lent:* Krisztust ábrázoló szobortöredék (15. sz.); *jobbra lent:* Anjou-címeres kárpit (14. sz.) a Szent György téri ásatásokból

„BÖLCSŐD AZ, S MAJDAN SÍROD IS”

Sok ember érdeklődik a múlt emlékei, különösen a honfoglalás korszaka iránt. A Bugyi melletti honfoglalás kori lelőhely első leleteit dabasi, fémkeresőt használó civilek találták meg, akik értesítették a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának régészeit. A civil összefogásnak köszönhetően három honfoglalás kori sírt sikerült feltárni. A egyik eltemetett férfi előkelő rangjára aranyozott ezüstveretes, egyedi szerkezetű díszöve és tarsolyának művészi kivitelű fedőlemeze utalt. A sírban mellette feküdtek a temetés során feláldozott és megnyúzott lovának csontjai, a lószerszám és az íjászfelszerelés maradványai is.

A mai Harta határában feltárt 10. századi temető 21 sírjának egyikében gazdag ruházatú nő feküdt, akit egyedi hajfonatkorongokkal, aranygyűrűvel és ezüst ruhadíszekkel felékszerezve helyeztek nyugalomba. Az eltemetettek rokonságával, így a honfoglalás kori közösségek életével kapcsolatban genetikai kutatások szolgáltattak újabb eredményekkel.

Balra fent: a hartai női sírban talált aranyozott ezüst hajfonatkorong; *középen:* egy hartai asszony ruházatának rekonstrukciója; *jobbra lent:* ezüst kaftánveretek Hartáról. *Jobbra fent:* a Bugyi határában feltárt honfoglalás kori temetkezés tarsolylemeze; *balra lent:* a sír bontás közben

MEGMENTETT KINCSEK

Szántás által kifordított különös tárgyak, építkezés során előkerült törött edények, régi pénzek: olyan emlékei múltunknak, amelyek szinte bárhol, bármikor előbukkanhatnak a földmunkák során. Hogy ezeknek a leleteknek és a sokszor frissen felfedezett régészeti lelőhelyeknek mi lesz a sorsuk, hogy a tárgyak történetét végül a pontos régészeti kutatás teljessé teheti-e, az jórészt csak a megtalálók tisztességén, személyes érdeklődésén múlik.

Jó példával szolgál azoknak az edénykébe rejtett bronz ékszereknek az esete, amelyeket Dabas közelében fordított ki az eke a földből. Miután a tárgyat a megtaláló, Greman István átadta a Pest megyei régészeknek, a szakszerű leletmentés során kirajzolódott a teljes bronzkori urnasír. Az örökségvédelem iránt elkötelezett régiségbúvárok, a múlt iránti érdeklődéstől hajtva erdők- mezőket járó civilek bevonása a régészeti munkába, a lelőhelyek védelmének szolgálatába a szakemberek felelőssége.

Balra fent: Imre Gábor által talált római síremlék (Budapest); *balra lent:* Váradi László által talált 17. századi kincslet (Kisszekeres); *jobbra fent:* Farkas Péter és Lakatos Csaba által talált bronzkori fegyverlet (Pázmánd); *jobbra lent:* Meleg József által talált római szatírszobor (Biatorbágy)

ELRABOLT KINCSEK

Az 1711 előtti, azaz régészeti korú tárgyak az állam tulajdonát képezik, ezért keresésük amatőrök számára tiltott tevékenység. Mégis, hétről hétre százak róják Magyarország lelőhelyeit, és hordják szét gazdag régészeti örökségünk darabjait. A becslések szerint évente több mint százezer régészeti lelet kerül illegálisan a megtalálók magángyűjteményébe vagy eladásra. Eszmei értékük meghaladja a félmilliárd forintot. A legismertebb, nemzetközi piacra került leletcsoport a római kori ezüstedényekből álló Seuso-kincs, amely még az 1970-es évek második felében Polgárdi közelében (Fejér megye) került elő. Az elmúlt évek egyik leglátványosabb „fogása” az az 5. századi arany ékszereket tartalmazó kincslelet, amelyet valahol a Bakonyban forgattak ki a földből műkincspiaca dolgozó kincskeresők.

Csak egy hatékonyabb törvényi szabályozás és jól működő országos örökségvédelmi szervezet akadályozhatja meg, hogy nemzeti történelmünk emlékei külföldi aukciókon végezzék.

Balra fent és jobbra lent: nyakperec és karkötő a kincsvadászok által a Bakonyban talált, és a Nemzeti Nyomozó Iroda által lefoglalt népvándorlás kori (Kr.u. 5. századi) aranykincsből; jobbra fent: műkincspiaca dobott későbronzkori edény; balra lent: fémkeresővel talált középkori érme

ELTEMETETT VÁROSOK

A régészeti kutatások rendkívül eredményes és folyamatosan fejlődő ága a légirégészet. A megfelelő időpontban és fényviszonyok mellett készített fotókon teljes épületegyüttesek, települések vagy temetők alaprajza bontakozik ki. A falmaradványok, mára feltöltődött egykori árkok, gödrök felett kihajtó növényzet színével, formájával jelzi a talaj eltérő összetételét, így a létesítmények alaprajzát. A helyszínen nehezen értelmezhető eltérések a magasból szemlélve összefüggésekben tárulnak fel.

Magyarország régészeti lelőhelyeinek jelentős része nem ismert. Ezek esetében a megelőző feltárássra fordítandó idő és pénz nem megbecsülhető, azaz nemzetgazdasági szempontból korlátozott tervezhetőséget jelentenek. A légirégészet a „nem romboló” régészeti módszerek közé tartozik, és a régészeti lelőhelyek felderítésében, tehát a beruházások helyszínválasztásában, a tervezhetőség biztosításában játszik fontos szerepet.

Balra fent: római kori villagazdaság épületei Cserdinél (Baranya megye); *balra lent:* bronz- és vaskori földvár sánca Pécs-Jakabhegyen; *jobbra:* későrómai erődítmény falai és kerek tornyai Hetényenél (Tolna megye)

IMPRESSZUM

A KIÁLLÍTÁST A MAGYAR RÉGÉSZ SZÖVETSÉG ÉS A MEGYEI MÚZEUMOK IGAZGATÓSÁGAINAK SZÖVETSÉGE RENDEZTE

KURÁTOROK

Lassányi Gábor, Mérai Dóra, Sebők Katalin, Kovács Loránd Olivér

SZERKESZTŐK

Lassányi Gábor, Mérai Dóra, Sebők Katalin, Zatykó Csilla

A TÁRLAT LÉTREJÖTTÉT TÁMOGATÓ SZERVEZETEK

Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet, illetve a kalocsai Visky Károly Múzeum; Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága; Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága; Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság; Budapesti Történeti Múzeum; Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága; Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézet; Fejér Megyei Múzeumok Igazgatósága; Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága; Hajdú Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága; Heves Megyei Múzeumi Szervezet; Iparművészeti Múzeum; Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága; Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Igazgatósága, illetve a komáromi Klapka György Múzeum; Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ; Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet; Nemzeti Nyomozó Iroda; Paks Városi Múzeum; Pazirik Kft.; Pécsi Légirégészeti Téma; Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága; Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága; Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága; Tolna Megyei Múzeumok Igazgatósága; Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága; Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága

A KIADVÁNYBAN SZEREPLŐ TÁRGYAKAT AZ ALÁBBI INTÉZMÉNYEK AJÁNLOTTÁK FEL

Címlap: Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, Munkácsy Mihály Múzeum (lelőhely: Sarkad); *4. oldal:* Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, Damjanich János Múzeum (Rákóczifalva 1c) az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézetével közösen (Rákóczifalva 8, 8A); MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet a Tolna Megyei Múzeumok Igazgatóságával közösen (Alsónyék-Bátaszék); *5. oldal:* Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, Jósa András Múzeum (Nyíregyháza-Oros-Mega-park); Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága, Göcseji Múzeum (Várvolgy-Nagy-Láz-hegy); *6. oldal:* Paksi Városi Múzeum (Paks); Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Igazgatósága, Klapka György Múzeum; *7. oldal:* Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága, Rippl-Rónai József Múzeum (Balatonlelle-Rádpusztza); Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága, Xantus János Múzeum (Gyirmót-Homokdomb); Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet, Katona József Múzeum (Petőfiszállás-Bekőtőút); Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok Igazgatósága, Herman Ottó Múzeum (Mezőkövesd-Mocsolyás); Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Móra Ferenc Múzeum (Kiskundorozsma-Kettőshatár 1); *8-9. oldalak:* Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ (Szank, Perkáta); *10. oldal:* Budapesti Történeti Múzeum (Buda); *11. oldal:* Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága (Bugyi); Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet, Visky Károly Múzeum (Harta-Freifelt); *12. oldal:* Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, Jósa András Múzeum (Kisszekeres); Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézet (Pázmánd-Réti-földek); Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága (Biatorbágy)

KÖZREMŰKÖDŐK, TÁMOGATÓK

Ács Zsófia régész; Bencze Zoltán régész; Bíró Szilvia régész; Bodó Sándor néprajzos, főigazgató; Borhy László régész, tanszékvezető; Csányi Marietta régész; Dani János régész; Éder Katalin régész; Fábian Szilvia régész; Fogas Ottó régész, múzeumigazgató; Fullár Zoltán régész; Füredi Ágnes régész; Gáspár Ibolya művészettörténész, újságíró; Gulyás Gyöngyi régész; Harsányi Eszter restaurátor; Hegedűs Sándor fotós; Honti Szilvia régész; Illés László grafikus; Istvánovits Eszter régész; Jékely Zsombor művészettörténész, főigazgató-helyettes; Kálnoki-Gyöngyössy Márton régész, múzeumigazgató; Kazsóki Ágnes rajzoló; Kiss Péter régész; Kolozsvári Krisztián grafikus; Koós Judit régész; Kovács Katalin régész; Kovács Olivér újságíró; Kozma Károly fotós; Kulcsár Valéria régész; Kurovsky Zsófia restaurátor; Kustár Rozália régész; L. Nagy Márta régész; L. Simon László országgyűlési képviselő; Langó Péter régész; Laszlovszky József régész; Liska András régész; Lovász Emese régész; Magyar Károly régész; Merva Szabina régész; Mészáros Patrícia régész; Nagy Balázs régész; Nagy Erzsébet régész; Nemesné Kis Tímea művészettörténész, szakmai igazgatóhelyettes; Ódor János régész, múzeumigazgató; Oszttás Anett régész; Paluch Tibor régész; Polyák László műszaki igazgató; Pusztai Tamás régész, múzeumigazgató; Rác Tibor régész; Rác Zsófia régész; Raczyk Pál régész, intézetigazgató; Rosta Szabolcs régész, múzeumigazgató; Siklódi Csilla régész; Straub Péter régész; Szabó Máté régész; Szalontai Csaba régész; Számadó Emese régész, múzeumigazgató; Szarka József régész; Tari Edit régész; Tárnoki Judit régész; Tóth István kommunikációs szakember; Tóth Zsolt régész; V. Szabó Gábor régész; V. Székely György régész; Váczi Gábor régész; Váradyné Péterfi Zsuzsanna régész, múzeumigazgató; Vecsey Ádám restaurátor; Végh András régész; Visy Zsolt régész; Völgyesi Orsolya irodalomtörténész; Wilhelm Gábor régész; Zatykó Csilla régész; Zay Orsolya régéshallgató

KIÁLLÍTÁSTERVEZÉS ÉS KIVITELEZÉS

NARMER Építészeti Stúdió - Vasáros Zsolt DLA, Vasáros Ákos, Eiszrich Ágnes

KIÁLLÍTÁSI GRAFIKA

NARMER Építészeti Stúdió, Iván Mária, Zsarnóczky Renáta

FOTÓK, GRAFIKÁK

Tárgyfotók: Mátyus László, Kozma Károly (4. oldal), Bicskei József (5., 8., 9. oldal), Kövi Gergely (6. oldal), Tihanyi Bence és Bakos Ágnes (10. oldal), Szászvári Linda (11. oldal), Nemzeti Nyomozó Iroda (13. oldal); *légifotó:* Rákóczi Gábor (belső borító), Pécsi Légirégészeti Téma (14. oldal); *rekonstrukciók:* Pazirik Kft. (6. oldal), Boldog Zoltán (11. oldal)

BORÍTÓ KÉPEK

Címlap: Sarkadon talált, Balogh László által bejelentett 16. századi arany érmek kis edényben; *belső borító:* feltárások Perkatán

A kiállítás és a kiadvány a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával készült

